

سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش

حمید ضرغام بروجنی^۱

مهنا نیک بین^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۷/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۲/۱۲

چکیده

گردشگری در مفهوم پایداری، دربرگیرنده پردازش معنایی خاص خود است. زایش این مفهوم در ادبیات گردشگری، حاصل تلاش درجهت دستیابی به پایداری در تمامی زمینه‌های توسعه است. توسعه پایدار از نظر زیست‌محیطی، غیر مخرب؛ از نظر فنی، متناسب؛ از نظر اقتصادی، پویا و از نظر اجتماعی، قابل پذیرش مردم است. حال اگر توسعه پایدار یکی از اهداف عینی این عصر از صنعت گردشگری است، پس، اندازه‌گیری عملکرد و اثراش در مقصدهای گردشگری یک ضرورت است. این پرسشی است که از سال ۱۹۹۰ در علم گردشگری ایجاد شده است: چگونه می‌توان ترقی و پیشرفت مقصدهای گردشگری را به سمت توسعه پایدار گردشگری اندازه گرفت؟ هدف این مقاله، انتخاب و اجرای مدلی مناسب برای سنجش توسعه پایدار گردشگری در جزیره کیش است. برای این منظور، مدل مفهومی سنجش توسعه پایدار گردشگری "کو" انتخاب گردید. این مدل، با فرایندی هدفمند بر اساس رویکردهای کل‌نگرانه و جزئی‌نگرانه مدل‌سازی شده است. برای سنجش توسعه پایدار گردشگری در جزیره کیش براساس این مدل، مراحل زیر طی یک فرایند هدفمندی به‌کار گرفته شده‌اند: شناسایی و مشخص کردن سیستم‌های توسعه گردشگری جزیره کیش، تعیین ابعاد و شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش، انتخاب مقیاس پایداری، تعیین درجه بندی پایداری و نهایتاً، بسط نقشه‌های سنجش (BTS, ATSI) گردشگری پایدار جزیره کیش.

برای انجام این فرایند، ابتدا پیمایش پرسشنامه‌ای جهت گردآوری داده‌ها از سه عنصر اصلی توسعه پایدار گردشگری (گردشگران، جامعه میزبان و کارشناسان محیط زیست) انجام پذیرفت و سپس نتیجه تجزیه و تحلیل داده‌ها بر اساس مقیاس پنج قسمتی پایداری بر روی نقشه بارومتر گردشگری پایدار (BTS) نشان داده شد، نتایج به‌دست آمده حاکی از درجه پایداری بینابین برای شرایط جاری توسعه گردشگری در جزیره کیش است و درجه پایداری سیستم انسانی بالاتر از سیستم طبیعی ملاحظه شد.

همچنین مدل ATSI نیز به‌عنوان مکملی برای تجزیه و تحلیل BTS به کار برده شد تا سطوح منفرد پایداری شاخص‌های گردشگری پایدار جزیره کیش مشخص شوند. بدین ترتیب، شاخص سروصدا حاکی از آرامش محیط، بالاترین درجه پایداری و شاخص انجام بازرسی‌های زیست‌محیطی، از کمترین درجه پایداری نسبت به سایر شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش برخوردار است.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، گردشگری پایدار، نقشه‌های سنجش پایداری، بارومتر گردشگری پایدار، جزیره کیش.

طبقه‌بندی JEL : C02, C69, Y90

۱. عضو هیئت علمی گروه مدیریت جهانگردی دانشگاه علامه طباطبایی. zargham@atu.ac.ir

۲. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران غرب، گروه مدیریت جهانگردی، تهران، ایران. (مؤلف اصلی).

M_nikbin@wtiau.ac.ir

۱. مقدمه

گردشگری، اساساً یک تجربه غنی و پربار برای بازدیدکنندگان است و اشتغال‌زایی، درآمدزایی و سایر منافع را برای جامعه میزبان به همراه دارد. اما، اگر برنامه‌ریزی و یا مدیریت آن ضعیف اعمال گردد، می‌تواند به یک بلا و فاجعه برای بازدیدکنندگان، مقصد و جامعه میزبان تبدیل شود. اگر محیط طبیعی یا فرهنگی مقصد لطمه ببیند یا گردشگری ضعیف عمل کند، ما تحریک نیروی مثبت افراد را برای پایداری و غنی نمودن محیط زیست از دست می‌دهیم. مفهوم توسعه پایدار نقطه عطف هر چه پربارتر و هماهنگ‌تر نمودن ارتباط بین سه عنصر مهم: بازدیدکننده، جوامع میزبان و محیط‌زیست می‌باشد. در زمینه تلاش جهت برآوردن نیازهای نسل‌های حال و آتی، توسعه پایدار به‌عنوان متعادل کننده سود کوتاه مدت با حفظ محیط‌زیست در بلند مدت عمل می‌نماید (Hall&Lew, 1999: 75). در واقع، توسعه پایدار، تعادل بین حفاظت از محیط زیست، حفظ یکپارچگی فرهنگی و ارتقاء سود اقتصادی در ملت‌های توسعه یافته و در حال توسعه را ترغیب می‌کند.

۲. مبانی نظری

واژه‌هایی مانند توسعه پایدار، گردشگری پایدار، اهداف، ابعاد و رویکردهای خاص این نوع گردشگری، از جمله واژه‌هایی هستند که الهام بخش تحولات مدرن در چارچوب صنعت گردشگری می‌باشند و از این رو، در تعریف آنها نوعی ابهام و پیچیدگی وجود دارد.

توسعه پایدار^۱

امروزه، دیگر در تعریف توسعه نمی‌گویند که "توسعه چیست" بلکه می‌گویند "توسعه چه باید باشد". در این بایدها و نبایدها است که ارزش‌های مختلف مطرح می‌شوند و به توسعه، جهت می‌دهند. در نگاه جدید به توسعه، تقابل منافع بین رشد و محیط مطرح می‌شود. عدالت بین نسل‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد و نیازهای ساده، مشروع و واقعی از خواست‌های کاذب تفکیک می‌گردد (زاهدی، ۱۳۸۶: ۲۰۶).

در طول دهه ۱۹۷۰، مفاهیم مربوط به اثرات انسان بر محیط زیست تبدیل به یک دستورکار برجسته برای سازمان‌ها و دولت‌ها شده بود. فشار بر محیط زیست به‌عنوان توسعه ناهموار و نابهنجار در سرتاسر جهان تشخیص داده شد و بنابراین، بسیاری شروع به بحث درباره توسعه پایدار نمودند.

اغلب بحث‌های مرتبط با توسعه پایدار از کمیسیون برانت لند^۱ و گزارش آن در سال ۱۹۸۷ نشأت گرفتند. کمیسیون برانت لند اعلام کرد، توسعه‌ای پایدار است که بتواند "احتیاجات نسل حاضر را بدون فدا کردن توانایی نسل‌های آینده برای برآورده‌سازی نیازمندی‌هایشان تأمین کند". اخیراً بحث‌های مربوط به توسعه پایدار متمرکز بر نتایجی مانند تأکید بر رشد اقتصادی جهت بهبود رفاه کلی، جانشینی منابع تجدیدناپذیر، استفاده از تکنولوژی جهت غلبه بر تقلیل منابع طبیعی، عملکردهای مدیریت زیست‌محیطی جهت غلبه بر اثرات منفی رشد اقتصادی و ارزش جهان بدون بشر می‌باشد (Gordon, 2007: 29).

گردشگری پایدار

از اواخر دهه ۱۹۸۰، توسعه گردشگری از توسعه اقتصاد محوری به سمت توسعه هرچه پایدارتر حرکت کرد. توسعه پایدار، نقطه ایده‌آل تلاش صنعت گردشگری در قرن ۲۱ است. صنعت گردشگری به این پارادایم با تغییر خودسامانی^۲ و شروع برنامه‌های داوطلبانه واکنش نشان می‌دهد. به‌عنوان نمونه، برنامه‌ها و سیاست‌های داوطلبانه بی‌شماری مانند جهان سبز^۳، مبارزه پرچم آبی اروپا^۴، مسافر زیرک^۵ در اکوادور، برگ سبز^۶ تایلند و دستورالعمل^۷ ۲۱ برای صنعت سفر و گردشگری تنظیم شده است (Jayawardena et al., 2008: 265).

سازمان جهانی جهانگردی برای اولین بار در سال ۱۹۸۸ (۱۳۶۷) اصطلاح گردشگری پایدار را طبق معیارهای گزارش برانت‌لند اینگونه تعریف نمود: "گردشگری پایدار، نیازهای گردشگران حاضر و جوامع میزبان را با محافظت و ارتقاء فرصت‌های آیندگان برآورده می‌کند". کمیته توسعه پایدار گردشگری^۸ در نشست در تایلند در مارس ۲۰۰۴ (فروردین ۱۳۸۳) در تعریف گردشگری پایدار تجدید نظر نمود. هدف این بازبینی انعکاس بهتر نتایج پایداری در گردشگری با توجه به نتایج کنفرانس توسعه پایدار ژوهانسبورگ است. تعریف مفهومی جدید بر ایجاد تعادل بین جنبه‌های زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری، نیاز به اجرایی شدن اصول پایداری در همه بخش‌های گردشگری و مورد هدف قرار دادن اهداف جهانی گردشگری (مانند زدودن فقر) تأکید دارد (Georg, 2008: 8).

1. Brundtland commission
2. Self-regulating
3. Green Globe 21
4. European Blue Flag campaign
5. Smart voyager
6. Green leaf
7. Agenda 21
8. United Nation (UNWTO)

"کو" نیز مفاهیم مرتبط با گردشگری پایدار را اینگونه توصیف می‌کند: "پایداری یک سیستم، در واقع توانایی سیستم جهت حفظ شرایط بقا می‌باشد. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که سیستم را برای حفظ شرایط بقا در سطح بالایی از کیفیت قادر می‌نماید. توسعه پایدار گردشگری نیز شکل خاصی از توسعه گردشگری است که سیستم را قادر به حفظ بقا در سطح بالایی از کیفیت می‌سازد" (Ko, 2005: 19).

هدف‌های گردشگری پایدار

هدف اولیه توسعه پایدار، تامین نیازهای اساسی جامعه و گسترش فرصت‌ها برای کیفیت بهتر زندگی است. برای دستیابی به این هدف، سیستم اقتصادی باید قادر به تامین منابع و دانش فنی باشد. شرایط اساسی برای توسعه پایدار، در نظر گرفتن افراد و گروه‌های ذینفع در این روند است (رضوانی، ۱۳۸۷: ۱۰۹). همچنین در کنفرانس کره زمین ۹۰ در کانادا پنج هدف برای گردشگری پایدار پیشنهاد شده است:

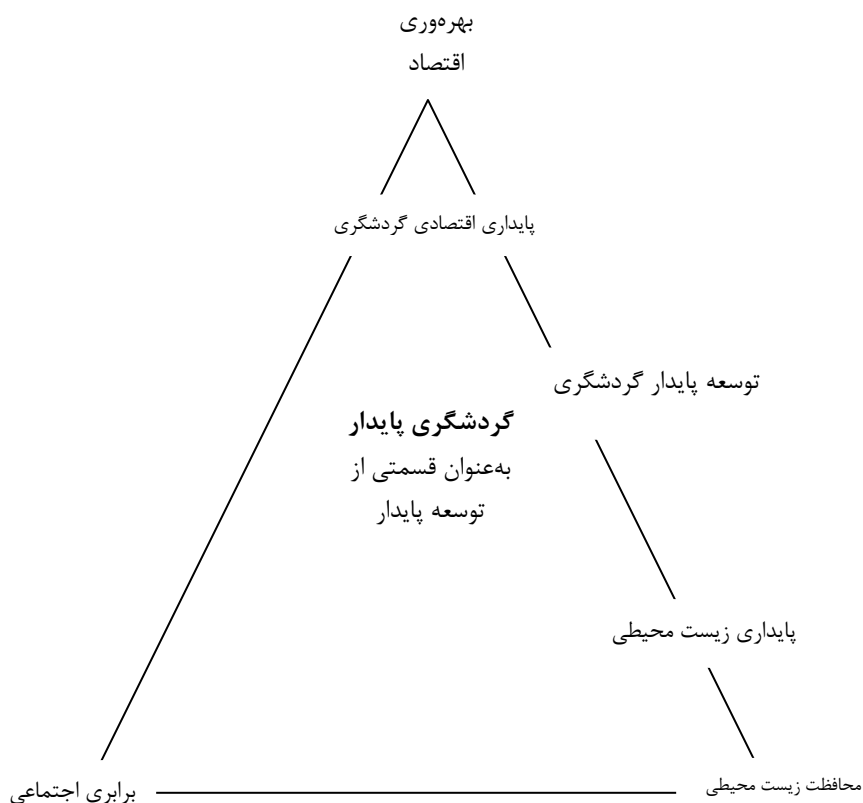
۱. توسعه آگاهی و درک همکاری‌ها و کمک‌های شایان گردشگری به محیط زیست؛
۲. ترویج برابری و توسعه؛
۳. بهبود کیفیت زندگی جامعه میزبان؛
۴. ارائه تجربه ناب به دیدارکنندگان؛
۵. حفظ و نگهداری کیفیت محیط زیست (میسون، ۱۳۸۷: ۱۳۵).

ابعاد گردشگری پایدار

اسوار بروک معتقد است: ابعاد سه‌گانه گردشگری پایدار عبارتند از:

- محیط زیست (طبیعی و دست ساخت)؛
 - حیات اقتصادی جوامع میزبان و شرکت‌های گردشگری؛
 - جنبه‌های اجتماعی گردشگری (اثرات آن بر فرهنگ میزبان و گردشگران)؛
- اگرچه در آغاز، علایق محیط زیست بیشترین توجه مشتاقان پایداری را جلب کرده بود، اما امروزه این سه بعد از ارزش یکسانی برخوردارند. مدیریت گردشگری پایدار در صورتی که ارتباط بین این سه بعد به‌خوبی شناسایی شود، می‌تواند موفقیت آمیز باشد (شکل ۱). به‌هرحال، هدف گردشگری پایدار حداکثر نمودن اثرات مثبت و حداقل نمودن اثرات منفی در این سه بعد می‌باشد (Swarbrooke, 1998: 83).

شکل ۱. ارتباط ابعاد سه‌گانه گردشگری پایدار

مأخذ: Swarbrooke, 1998: 83

برنامه‌ریزی گردشگری پایدار

برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری از اواخر دهه ۱۹۹۰ تحت سلطه توسعه پایدار گردشگری درآمد است و بنابراین، حمایت گسترده از توسعه پایدار به‌عنوان رویکرد معاصر توسعه گردشگری، همگام با افزایش اثرات گردشگری خصوصاً در زمینه گردشگری انبوه در محیط‌های زیست‌محیطی و اجتماعی مقصدها تعجب برانگیز نخواهد بود. اگرچه، اکنون مشخص شده که توسعه پایدار گردشگری ممکن است بهترین رویکرد برای توسعه گردشگری نباشد و در حقیقت، گاهی توسعه

سنتی گردشگری انبوه ممکن است در مقصدها نسبت به اشکال توسعه پایدار گردشگری سودآورتر باشد (Sharpley, 2009: 50). اما اگر بپذیریم که "برنامه‌ریزی در جامع‌ترین تعریف، عبارت است از سازماندهی آینده برای دستیابی به هدف‌های معین" (ضرغام بروجنی، ۱۳۸۹: ۷۷)، ماهیت توسعه گردشگری پایدار مستلزم فرایند برنامه‌ریزی و مدیریتی است که مجموعه‌ای از علایق و دل‌مشغولی‌های پایداری و اشکال راهبردهای برنامه‌ریزی و توسعه را گردهم می‌آورد. بنابر ماهیت متنوع گردشگری، این صنعت، برنامه‌ریزی چند بعدی و همپیوندی را می‌طلبد (UN, 1999: 13).^۱

مدل‌های سنجش توسعه پایدار گردشگری

توسعه علمی و روش‌شناسی‌های عینی جهت سنجش گردشگری پایدار، یک خصوصیت یا ویژگی لازم در ایده توسعه پایدار است. اگر توسعه پایدار، یکی از اهداف عینی این عصر از صنعت گردشگری است، پس، این صنعت نیازمند توانایی اندازه‌گیری عملکردها و اثراتش در نواحی مختلف گردشگری می‌باشد. این تحقیق نیز در پی این مطالعه در منطقه گردشگری جزیره کیش جهت سنجش میزان ترقی و پیشرفت به سمت توسعه پایدار گردشگری انجام پذیرفته است. در ادامه نظریه هال ولوو، مدل مقایسه‌ای بلانسز و مدل مفهومی سنجش توسعه پایدار گردشگری "کو" در رابطه با ابزارهای سنجش پایداری مورد نقد و بررسی قرار گرفته‌اند تا بتوان مدل تحقیق را با توجه به جامعیت و خصوصیات مقصد مورد مطالعه انتخاب نمود.

در مدل هال و همکار، رویکردها و ابزارهایی که به‌طور بالقوه برای مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری پایدار در مقصدها مناسب هستند، مورد بحث قرار گرفته و بر اساس یک دیدگاه ارزش محور ارائه شده که در آن بر یکپارچگی ارزش‌های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی در جهت دستیابی به اهداف توسعه پایدار در مقصدهای گردشگری تاکید شده است. ابزارهای ارائه شده در این مدل، عبارتند از: ظرفیت تحمل/بارگذاری^۲، ارزشیابی اثرات زیست محیطی^۳ (EIA)، محدوده تغییرات قابل قبول^۴ (LAC)، مدیریت اثرات بازدیدکننده^۵ (VIM) و تجربه بازدیدکنندگان و حفاظت از منابع^۶ (VERP) می‌باشند (Hall & Lew, 1999: 74). این ابزارها یک وجه مشترکی به لحاظ اهداف و ارزش‌های متنوع با هم دارند اما هر یک به تنهایی قادر به سنجش یکی از ابعاد

۱. موجود در سایت سازمان ملل

2. Carrying capacity
3. Environmental Impact Assessment
4. Limits of Acceptable Charge
5. Visitor Impact Management
6. Visitor Experience & Resource Protection

اجتماعی، اقتصادی و یا زیست محیطی توسعه پایدار می‌باشند و درک کاملی از هر سه بعد ارائه نمی‌دهند. از طرفی، هیچیک از این ابزارها به‌عنوان راه حل عمومی مشکلات مدیریت منابع و گردشگری محسوب نمی‌شوند. اگرچه، این ابزارها چارچوب ارزشمندی درباره شرایط قابل قبول، اقدامات و مدیریت منابع در یک منطقه یا در سطوحی خاص ارائه می‌کنند.

در مدل مقایسه‌ای سنجش گردشگری پایدار بلانسز و همکاران، یک سیستم شاخصی برای سنجش پایداری در مقاصد گردشگری ساحلی و جزیره‌ای با توجه به پیشنهادات و تعاریف سازمان جهانی جهانگردی (unwto) ارائه و همچنین یک شاخص ترکیبی جدیدی جهت ساده نمودن اندازه‌گیری پایداری و تسهیل تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای برای طبقه بندی مقصدها به کار گرفته است. این اندازه‌گیری با به کار بردن فرایندی جهت کاهش تعداد موضوعات تصمیم‌گیری مورد تحلیل از یک روش نوین دو مرحله‌ای انبوه بر اساس PCA^1 و فاصله تا نقطه مرجع^۲ استفاده نموده است (Blances et al., 2010: 484). این مدل نسبت به سایر مدل‌ها دارای قابلیت مقایسه‌ای چند مقصد در طول فرایند سنجش به‌طور همزمان می‌باشد؛ ولی بر خلاف مدل "کو" درک و سنجش دقیق و عمیقی از یک مقصد گردشگری ارائه نمی‌کند.

در مدل مفهومی سنجش توسعه پایدار گردشگری "کو"^۳؛ یک تیم تحقیقاتی دانشگاه هالیوم کره،^۴ فرایندی با استفاده از رویکرد مفهومی جهت سنجش گردشگری پایدار در سطح مقصدهای گردشگری عرضه نمودند. این مدل طی فرایند تحقیقی در دوازده منطقه مورد مطالعه طی سال‌های ۲۰۰۰-۱۹۹۲ به دست آمده است. بر اساس عناصر پذیرفته شده از بل و مورث که در سال ۱۹۹۹ صورت گرفته، مطالعات مورد سنجش قرار گرفتند. این عناصر شامل سنجش شرکای، سنجش اجزای، فرایند انتخاب شاخص، روش‌های جمع‌آوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها می‌باشد (Gordon, 2007: 47).

وی در پی مدلی بود تا اثرات زیست محیطی و سایر اثرات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را در برگیرد. در زمینه سنجش توسعه پایدار، خلق روش‌های کاربردی عملی نسبت به رویکردهای سطحی ارزش بیشتری دارد. در این مدل نیز روشی کاربردی و همه جانبه با قابلیت اجرا در سطح مقصدهای مختلف گردشگری ارائه گردیده است. یکی از اهداف مهم سیاستگذاری توسعه پایدار گردشگری (STD)^۵ ارائه روندهای جاری، گذشته و وضعیت کیفی جوامع برای

1. Principal component analysis.

2. Distance to a reference point.

3. Ko

4. Hallym University, Korea

5. Sustainable Tourism Development

ذی‌نفعان می‌باشد که در مراحل مدل، این نکته به‌خوبی در نظر گرفته شده و در آن، بر اساس کارها و تحقیقات "کو" در سال ۲۰۰۱ فرایند هشت گام/مرحله برای سنجش توسعه پایدار شامل: معرفی سیستم‌ها، معرفی ابعاد، معرفی شاخص‌ها، اندازه‌گیری شاخص‌ها، مشخص نمودن درجه بندی پایداری، توسعه نقشه‌های ارزشیابی پایداری (SAM)، بسط پایداری به‌صورت مداوم و ارزشیابی خروجی (Ko, 2005: 436).

به‌طور کلی، "کو" نتیجه می‌گیرد که لازم است فرایند توسعه گردشگری اندازه‌گیری و جهت اندازه‌گیری درست سیستم، طیفی از شاخص‌های سنجش باید بسط داده شود، داده‌های کمی و کیفی برای توسعه استانداردها کاربردی هستند اما داده‌های کمی ممکن است امتیاز بیشتری برای سنجش پایداری داشته باشند. برای کیفیت بهتر داده‌های جمع‌آوری شده، روش مطالعه ادراکی پیشنهاد شده و مقیاس ده درجه‌ای جهت تجزیه و تحلیل مطالعه ادراکی برای توسعه TSAMS لازم است. همچنین، مدل‌های ATSI و BTS برای درک سطح پایداری مقصدهای گردشگری پیشنهاد می‌شود (Ibid: 436-443). مدل مفهومی "کو" نسبت به سایر مدل‌های ارائه شده، درک جامع و دقیقی از خصوصیات توسعه پایدار مقصد گردشگری منفرد ارائه می‌کند.

گردشگری ساحلی

گردشگری ساحلی، بر اساس ترکیب منابع منحصر به فرد در مرز خشکی و دریا مانند: نور خورشید، آب، سواحل، چشم اندازه‌های بدیع، تنوع بیولوژیکی، غذاهای دریایی، زیرساخت‌ها و حمل و نقل مناسب ایجاد شده است (پوروخشوری، ۱۳۸۰: ۴۵). روندهای گردشگری ساحلی، به این صورت است که در میانه قرن ۲۰ گردشگری ساحلی در اروپا به گردشگری انبوه تغییر یافت. امروزه گردشگران ساحلی، انتظاری بیش از خورشید، دریا و شن و ماسه دارند. آنها تقاضای یک تنوع گسترده از فعالیت‌های تفریحاتی و تجاری را در زمینه ورزشی، غذا، فرهنگ و جاذبه‌های طبیعی می‌طلبند. در این میان، مردم جوامع محلی در مقاصد گردشگری ساحلی سنتی، از بابت حفظ و نگهداری هویت‌شان هستند بسیار نگران (نیک‌بین و احمدی، ۱۳۸۹: ۳۱).

۳. روش تحقیق

تحقیق حاضر از نظر هدف، از نوع تحقیقات کاربردی، از نظر جمع‌آوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی و بر اساس روش مقطعی می‌باشد و به لحاظ اطلاعات، کمی و کیفی محسوب می‌شود. همچنین از نظر فلسفه پژوهش، از نوع تحقیقات اثبات‌گرایی است. به‌علاوه این پژوهش، حسب تعریف دانایی فرد و همکاران (۱۳۸۳)، دارای رویکرد استقرایی است؛ زیرا به‌منظور بررسی درجه پایداری

برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در جزیره کیش، جزء به جزء الزامات گردشگران، جامعه میزبان و کارشناسان محیط‌زیست برای نتیجه‌گیری کلی سنجیده شده است.

جامعه‌های آماری این تحقیق عبارتند از:

الف) جامعه آماری کارشناسان و خبرگان گردشگری در حوزه‌های:

✓ اجتماعی - فرهنگی و سیاسی؛

✓ اقتصادی-تولیدی؛

✓ و زیست‌محیطی.

ب) جامعه آماری گردشگران داخلی و خارجی جزیره کیش که به منظور سنجش شاخص‌های پایداری مربوط به کالا و خدمات گردشگری عرضه شده در مقصد گردشگری جزیره کیش، به‌عنوان دومین جامعه آماری تعیین گردید.

ج) جامعه میزبان: به‌عنوان سومین گروه مورد مطالعه با هدف سنجش جنبه‌های پایداری توسعه گردشگری از دیدگاه آنها با روش نمونه‌گیری، مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته‌اند.

د) جامعه آماری کارشناسان محیط زیست که آگاه به مسائل زیست‌محیطی جزیره کیش جهت سنجش توسعه پایدار گردشگری بر اساس جنبه‌های خاص زیست‌محیطی، در مطالعات این پژوهش قرار گرفتند.

در این تحقیق برای تعیین اندازه نمونه، از فرمول کوکران^۱ استفاده شده است. روش نمونه‌گیری مورد استفاده برای جامعه آماری خبرگان، روش گلوله برفی و برای جامعه آماری گردشگران و جامعه میزبان، از روش نمونه‌گیری در دسترس و برای کارشناسان محیط زیست از روش نمونه‌گیری با هدف استفاده شد (جدول ۱).

جدول ۱. تعداد نمونه جامعه‌های آماری پژوهش

ردیف	جامعه آماری	تعداد نمونه
۱	خبرگان	۵۲
۲	جامعه میزبان	۶۵
۳	گردشگران	۱۰۲
۴	کارشناسان محیط‌زیست	۱۵

1. $n_1 = \frac{z^2 p(1-p)}{(d)^2}$

طبق بررسی‌های انجام شده در خصوص موضوع مدل‌های سنجش توسعه پایدار گردشگری، نتایج دال بر انتخاب مدل مفهومی سنجش توسعه پایدار گردشگری "کو" می‌باشد. به این ترتیب، مراحل در جهت اجرایی شدن مدل پژوهش در مقصد مورد مطالعه به شرح زیر انجام پذیرفت.

در آغاز فرایند بر اساس ایده‌های نوگرایانه دهه ۱۹۸۰ که انسان را جزئی جدایی ناپذیر از اکوسیستم می‌دانند، در مقابل دیدگاه‌های سنتی که موجودات انسانی و محیط‌زیست طبیعی را جدا از هم می‌دانستند، سیستم مقصد گردشگری جزیره کیش به دو قسمت سیستم انسانی و اکوسیستم (سیستم طبیعی) تقسیم شد. در مرحله دوم، ابعاد سنجش پایداری بر اساس دو سیستم مشخص شده تعیین گردید. در این مطالعه، هشت بعد پیشنهادی برای دو سیستم انسانی و طبیعی مطابق با مدل جهت اطمینان از پایداری در سطح مقصد، در نظر گرفته شد. ابعاد سیستم انسانی در مقصد مورد مطالعه، عبارتند از: جنبه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ساختار تولیدی^۱ (کیفیت خدمات و محصولات گردشگری) است. و ابعاد اکوسیستم (سیستم طبیعی) جزیره کیش، شامل: اثرات کلی زیست‌محیطی^۲، کیفیت اکوسیستم‌های آبی، زمینی و هوایی، تنوع حیات وحش و پوشش گیاهی، سیاست‌گذاری و مدیریت محیط‌زیست می‌باشد. در مرحله سوم، هر کدام از هشت بعد ذکر شده به تعدادی شاخص‌های دیگر به‌عنوان فاکتورهای ضروری سنجش گردشگری پایدار افزایش یافتند. دو سیستم، هشت بعد و شاخص‌های مشخص شده، به‌عنوان اجزای هسته‌ای فرایند سنجش گردشگری پایدار در این مدل محسوب می‌شوند.

در ادامه روند، لیست شاخص‌های هر بعد بر اساس شاخص‌های سازمان جهانی جهانگردی جهت امتیاز دهی در مقصد مربوطه و تعیین هفت اولویت برتر برای هر بعد، در اختیار خبرگان و کارشناسان گردشگری در سه حوزه اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، مدیریتی و زیست‌محیطی قرار گرفت. تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌های گردآوری شده از خبرگان به کمک نرم افزار Spss با استفاده از آزمون آماری فریدمن انجام پذیرفت؛ به این ترتیب که میانگین رتبه‌های^۳ داده شده به هر شاخص محاسبه و سپس در نرم افزار اکسل از بالاترین امتیاز تا کمترین آن مرتب گردید و نهایتاً هفت رتبه برتر شاخص‌ها برای هر یک از ابعاد سیستم‌های انسانی و طبیعی تعیین شد. به این صورت لیست شاخص‌های ابعاد توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش (۵۶ شاخص) مشخص گردید (جدول ۴).

با مشخص شدن شاخص‌های پایداری گردشگری جزیره کیش، در مرحله بعد، جمع‌آوری داده‌ها

-
1. Production structure
 2. General environmental impacts
 3. Mean Rank

از سه گروه: جامعه میزبان، گردشگران و کارشناسان محیط‌زیست از طریق پرسشنامه انجام پذیرفت. در این مرحله پرسشنامه‌های گروه‌های آماری ساکنان، گردشگران و کارشناسان محیط‌زیست جهت سنجش شاخص‌های به‌دست آمده، طراحی و توزیع گردیدند. از طرفی، طراحی پرسشنامه‌ها و تعیین سطح پایداری، مستلزم مشخص نمودن مقیاس شاخص‌ها می‌باشد؛ زیرا فرایند سنجش، مستلزم مقیاس واضحی جهت مقایسه یک عامل در مقابل عامل دیگر می‌باشد. بر اساس چارت شاخص‌های به‌دست آمده در مرحله قبل، پرسشنامه گردشگران، جامعه میزبان و کارشناسان محیط‌زیست (مرحله اول) جهت سنجش ابعاد مختلف پایداری، طراحی و توزیع گردید. در این تحقیق نیز سعی بر آن بود از مقیاس فاصله‌ای ۱۰-۱ پرسکات- آلن جهت نشان دادن دقیق‌تر تغییر کیفیت بر طبق الزامات جامعه میزبان، گردشگران و محیط‌زیست طبیعی در پرسشنامه‌ها به‌کار برده شود. همچنین مقیاس فاصله‌ای پرسکات-آلن (۱۰-۱) در قالب مقیاس ترتیبی: بد، ضعیف، متوسط، خوب و عالی نیز بیان شد. سپس درجه‌بندی پایداری تعیین گردید. درجه بندی سطوح پایداری برای سهولت در ارتباط بسیار ضروری است که می‌تواند از طیف درجه بندی ۲ قسمتی تا ۵ قسمتی طراحی شود.

در این مطالعه، مقیاس پنج قسمتی مناسب جهت توضیح اطلاعات پیچیده و دقیق مرتبط با ذی‌نفعان به‌کار گرفته شده و به قسمت‌های جزئی‌تری به شرح زیر تقسیم شده است:

- پایدار (بسیار خوب): ۱۰۰-۸۱ درصد
- به‌صورت بالقوه پایدار (خوب): ۸۰-۶۱ درصد
- بینابین (متوسط): ۶۰-۴۱ درصد
- به‌صورت بالقوه ناپایدار (ضعیف): ۴۰-۲۱ درصد
- ناپایدار (بد/بسیار ضعیف): ۲۰-۱ درصد

در این حالت، "شرایط بسیار عالی" دلالت بر پایداری بسیار و شرایط "بد/بسیار ضعیف"، دال بر ناپایداری بسیار دارد. پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده از گروه‌های آماری گردشگران، جامعه میزبان و کارشناسان محیط‌زیست (مرحله اول) جهت تجزیه و تحلیل و ادامه مراحل بعدی مدل تحقیق در نرم افزار SPSS در فایل‌های جداگانه به‌صورت کدگذاری شده وارد گردید. سپس پرسشنامه کارشناسان محیط‌زیست (مرحله اول) به‌کمک نرم افزار SPSS با آزمون نسبت، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. سپس گزارش نتیجه مرحله اول به همراه پرسشنامه مرحله دوم برای افراد نمونه مرحله اول گروه آماری کارشناسان محیط‌زیست ارسال و نتایج مرحله دوم نیز جمع‌آوری گردید. و نهایتاً مرحله مهم این فرایند تحت عنوان توسعه نقشه‌های سنجش پایداری مقصد گردشگری (BTS و ATSI) بر اساس نتایج پرسشنامه‌های جمع‌آوری شده انجام شد؛ به‌طوری‌که

خروجی فرایند سنجش گردشگری پایدار جزیره کیش با استفاده از درجه بندی/مقیاس سطوح پایداری (پنج قسمتی) به شکل نموداری در این مرحله نشان داده می‌شود.

نقشه‌های سنجش گردشگری پایدار (TSAMs)^۱ ابزاری نموداری جهت نشان دادن سطح کیفی گردشگری در منطقه مورد مطالعه می‌باشد. این روش نموداری برای مشخص نمودن شرایط جاری مقصد گردشگری جزیره کیش به لحاظ سطح پایداری، تدوین سناریوهای آینده و تعیین سودهای گردشگری برای ذی‌نفعان در تدوین مدل‌های سنجش پایداری بسیار ضروری است. در این مدل دو نوع نقشه "بارومتر گردشگری پایدار" (BTS) و ATSI برای نشان دادن سطح پایداری مقصد گردشگری به کار گرفته شده است. نقشه BTS برای توضیح سطوح پیچیده پایداری سیستم انسانی و اکوسیستم مقصد گردشگری جزیره کیش مفید و مناسب است و شکل ATSI نیز برای توضیح شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار این جزیره مناسب می‌باشد.

بارومتر پایداری در خصوص گردشگری برای اولین بار در این مدل طراحی شده که به توضیح سطح پیچیده گردشگری پایدار و ارائه تصویری فوری برای ذی‌نفعان از شرایط موجود و مسیر آینده گردشگری جزیره کیش پرداخته است. همچنین مدل‌های AMOEB در سطح گردشگری برای نخستین بار توسط "کو" در این مدل، اجرایی شده است. این نقشه پایداری، شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار را توضیح می‌دهد و به‌عنوان مکمل و تکمیل‌کننده نقشه BTS در این مدل به کار برده می‌شود.

برای رسم نمودار BTS ابتدا میانگین رتبه ابعاد سیستم‌های انسانی و طبیعی با استفاده از امتیاز داده شده توسط افراد نمونه در پرسشنامه‌های طراحی شده مطابق با لیست شاخص‌های انتخابی محاسبه شد^۲، سپس در مرحله بعد، نمودار این دو بعد به کمک نرم افزار اکسل در مقابل یکدیگر رسم گردیدند. پس از ترسیم نمودار، فضای داخلی این نمودار به ۵ ناحیه پایدار (بسیار خوب): ۸-۱، به صورت بالقوه پایدار (خوب): ۶-۸، بینابین (متوسط): ۴-۶، به صورت بالقوه ناپایدار (ضعیف): ۲-۴ و ناپایدار (بد/بسیار ضعیف): ۱-۲ تقسیم شد. سپس محل تلاقی نقاط دو میانگین مشخص می‌شود و وضعیت آن مورد بررسی قرار می‌گیرد (در اینجا، این مراحل با استفاده از نرم افزار paint انجام گرفته است). نقطه تلاقی دو میانگین نشان دهنده درجه پایداری توسعه

1. Tourism Sustainable Assessment Maps

۲. ابتدا با محاسبه میانگین رتبه شاخص‌های مورد سنجش در سؤال‌های پرسشنامه‌ها، میانگین رتبه هر یک از ابعاد مختلف سیستم‌های انسانی و طبیعی محاسبه، سپس با محاسبه جداگانه میانگین رتبه‌های چهار بعد سیستم انسانی و چهار بعد سیستم طبیعی، رتبه پایداری گردشگری سیستم‌های انسانی و طبیعی جزیره کیش مشخص گردید.

گردشگری در منطقه مورد مطالعه می‌باشد.

برای رسم نمودار ATSI ابتدا میانگین رتبه تمام شاخص‌های ابعاد هشت گانه دو سیستم انسانی و طبیعی محاسبه می‌شوند. سپس دایره‌هایی تو در تو با استفاده از ۵ ناحیه اشاره شده در بالا رسم می‌شوند و نهایتاً، اعداد به دست آمده برای شاخص‌ها در فضای بین دایره‌ها قرار می‌گیرند. هر چه نقاط رسم شده به لایه ۵ ام نزدیک‌تر شود، این به معنی پایداری بیشتر است (در اینجا این نمودار با استفاده از نرم افزار paint انجام شده است). همچنین، هر چه نقاط ترسیم شده از لایه ۵ ام دورتر شوند و به مرکز دایره نزدیکتر شوند، نشان دهنده ناپایداری بیشتر است.

مراحل این پژوهش با توجه به چارچوب تعیین شده و دوره زمانی با تعیین سطح پایداری گردشگری جزیره کیش پایان می‌پذیرد؛ اما، گسترش نقشه‌های BTS و ATSI در همه زمان می‌تواند ادامه داشته باشد؛ در فرایند سنجش صرفاً رسیدن به نتیجه در خصوص سطح پایداری، مقصد مورد بررسی، کافی نیست و تعیین سطح پایداری مستلزم تداوم فرایند سنجش در طول یک دوره زمانی (مثلاً برای دوره زمانی ۵ الی ۱۰ سال) می‌باشد. در این مرحله، داده‌ها و مدل‌های ATSI & BTS از دروه‌ای به دوره دیگر، جمع‌آوری خواهند شد تا میزان پیشرفت مقصد گردشگری در جهت دستیابی به سطوح بالای پایداری کنترل شود.

همچنین ارزشیابی تحت عنوان آخرین مرحله این مدل بسیار مهم است؛ زیرا لازم است یافته‌ها را به سهامداران و ذی‌نفعان ارائه داد و به اثرات آن بر سیاستگذاری و عملکرد مقصد توجه نمود. بنابراین، باید به ارزشیابی به‌عنوان جزئی از فرایند تحقیق توجه نمود. ارزشیابی به دو شکل ممکن صورت می‌پذیرد: به صورت تکنیکی و کاربردی. در ارزشیابی تکنیکی، به تأثیرگذاری و کارآمدی داده‌های جمع‌آوری شده در فرایند تجزیه و تحلیل پرداخته می‌شود. در ارزشیابی کاربردی، فواید و سودهای حاصله برای ذی‌نفعان و سهامداران مورد ارزشیابی قرار می‌گیرند.

۴. جزیره کیش (مطالعه موردی)

این جزیره در خلیج فارس با فاصله ۱۸ کیلومتری از سرزمین‌های اصلی قرار گرفته و به همراه بندر چابهار و جزیره قشم در زمره مناطق آزاد ایران می‌باشند. جزیره کیش در میان جزایر ایرانی خلیج فارس، مهمترین و پربازگشایی‌ترین کانون گردشگری است (طرح جامع مقصد جزیره کیش، ۱۳۸۴: ۶). کیش به عنوان جزیره‌ای کوچک، بدون پیشینه طولانی و پایدار گردشگری، فقط تعداد اندکی جاذبه دارد که به دلیل اهمیت تاریخی و زیبایی طبیعت، گردشگران داخلی، خارجی یا حتی ساکنان محلی را به خود جلب می‌کند.

جاذبه‌ها و منابع مختلف در چهار گروه طبقه بندی شده‌اند: منابع و جاذبه های طبیعی، فرهنگی

و باستانی، ویژه، تفریحی و ورزشی (همان: ۱۰۱).

برخی ویژگی‌های ابعاد سیستم‌های انسانی و طبیعی جزیره کیش موارد زیر را شامل می‌شود. در بعد اقتصادی به نقل از طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره کیش، بخش‌های خدمات، صنعت و کشاورزی به ترتیب ۸۵/۹، ۱۳/۹ و ۰/۲ درصد از اقتصاد جزیره را شامل می‌شوند (طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره کیش، ۱۳۸۶: ۱۳۰ و ۱۳۱). در این میان، بخش خدمات که فعالیت‌های تجاری خرده فروشی واسطه‌گری و گردشگری را شامل می‌شود، در جزیره کیش بالاترین سهم یعنی ۸۲/۲۱ درصد را دارا بوده و نسبت به متوسط استان (۶۱/۲۲ درصد) و کل کشور (۵۰/۳۷ درصد) در سطح بالاتری قرار دارد (همان، ۱۳۶).

نتایج حاصل از بررسی‌های طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست در خصوص بعد اجتماعی، نشان می‌دهد که در این جزیره، قشرهای مختلفی ساکن هستند. درآمدهای بالا، متوسط و پایین افراد موجب ایجاد سه طبقه در میان اقشار این جزیره شده است. از طرف دیگر، از زمانی که این منطقه به عنوان منطقه آزاد تعریف شده است، افراد و گروه‌های خاص به منظور تجارت، گردشگری و ... به منطقه وارد شده و در آنجا سکونت گزیده‌اند. لذا جمعیت این جزیره را در دو گروه مهاجران و بومیان جزیره می‌توان مطالعه نمود (همان: ۲۹). بر اساس طرح سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، جمعیت ساکن در جزیره ۲۰۹۲۲ نفر برآورد شده است. از این تعداد ۸۲ درصد را جمعیت مهاجر و بقیه آن را جمعیت بومی (حدود ۱۵۰۰ نفر در منطقه میر مهنا) ساکن در جزیره تشکیل می‌دهد (سالنامه آماری منطقه آزاد کیش، ۱۳۸۷: ۱۲).

شناخت ویژگی‌های بعد فرهنگی جوامع در نحوه به کار گیری مشارکت مردمی جهت حل مسائل و مشکلات موجود و گسترش فعالیت‌های فرهنگی، صنعتی، اقتصادی و نهایتاً در راستای تحقق اهداف توسعه پایدار در سطح جامعه محلی بسیار موثر و حائز اهمیت خواهد بود. به طور کلی در جزیره کیش، سه نوع متفاوت از طبقات اجتماعی وجود دارد: جامعه افراد کم درآمد، افراد میان در آمد و افراد با درآمد بالا که سه طبقه مهم اقتصادی در جزیره می‌باشند و براساس ماهیت اقتصادی و تأثیر آن در تمام جوانب از جمله سبک زندگی افراد، می‌توان فرهنگ‌های متفاوتی را برای این گونه طبقات قائل شد. از طرف دیگر، ویژگی جزیره کیش از نظر جلب توریست و گردشگر و نیز توسعه اقتصادی فرامرزی در آن، به عنوان منطقه آزاد تجاری موجب شده افراد با فرهنگ‌های متفاوت در این جزیره به صورت موقت یا دائم استقرار یابند. از این نظر، می‌توان افراد را در سه گروه بومیان، مهاجران و گردشگران مورد بررسی و مطالعه قرار داد (همان: ۵۶).

از بعد زیست محیطی، جزیره کیش جزو مناطق مرجانی بسیار مهم در آبهای دریایی ایران به‌شمار می‌رود. آبهای صاف و گرم این جزیره، محیط زیست بسیار مناسبی برای موجودات آبی

این منطقه محسوب می‌شود و از این جهت، جزیره کیش از دیر باز یکی از مناطق بسیار مهم مرجانی در آب‌های ایران و منطقه محسوب گردیده و از حساسیت خاصی برخوردار می‌باشد. اهمیت جزیره کیش از دیدگاه معیارهای اکولوژیک شامل موارد ذیل می‌گردد:

- مهم ترین زیستگاه مرجان‌ها در خلیج فارس (زیستگاه حیاتی، تنوع، حاصلخیزی، یکپارچگی و آسیب پذیری)؛

- حضور لاک‌پشتان دریایی (زیستگاه حیاتی، وابستگی، محل مساعد تخم ریزی و تغذیه و آسیب پذیری)؛

- تولید بالای اولیه و حاصلخیزی؛

- تنوع غنی گونه‌ای آبزیان؛

- وابستگی اجزای اکوسیستم دریایی موجود در جزیره به صورت زنجیره وار.

همچنین از آنجایی که تداوم حیات آبزیان و سلامت این اکوسیستم، منجر به حفظ یکپارچگی و تنوع گونه‌ای این اکوسیستم می‌گردد، لذا امکان فایده مندی اقتصادی و جلب گردشگر (تفریح و آموزش) را به این منطقه مقدور می‌سازد. بنابراین، حفظ معیارهای انسانی در این منطقه در گرو حفظ و بقاء معیارهای اکویولوژیک می‌باشد (همان: ۶۳ و ۶۲).

صنعت گردشگری در جزیره کیش که با شروع روند توسعه و عمران جزیره کیش از اوایل دهه ۱۳۷۰ و ایجاد تسهیلات مسافرت و گردشگری رونق گرفت و تعداد آمار مسافران و گردشگران جزیره با شتاب رو به افزایش نهاد؛ به طوری که از حدود ۲۵۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۰، به ۸۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۷۶ رسید که میزان رشد متوسط سالانه گردشگران در این سال‌ها حدود ۲۰ درصد بوده است. طبق برخی برآوردها، نرخ رشد آتی در حدود ۸ درصد پیش‌بینی شده است (طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش، ۱۳۸۷: ۲۱). طبق گزارش‌های سازمان منطقه آزاد کیش، تعداد کل گردشگران جزیره در سال ۱۳۸۸ برابر با ۱۱۹۳۰۸۰ نفر بوده است که در طرح جامع تعداد کل گردشگران سال ۱۳۹۰ جزیره ۲۳۰۰ تا ۲۷۰۰ هزار نفر برآورد شده است (طرح تجدیدنظر توسعه کیش، ۱۳۷۸: ۱۲۴).

ویژگی‌های کمی و کیفی گردشگران در جزیره کیش

• بخش عمده سفر به جزیره از طریق هوایی (۹۲ درصد) و بخش ناچیزی از آن (۸ درصد) از طریق دریا انجام می‌شود.

• توزیع فصلی مسافران عمدتاً از این قرار است: زمستان (۳۲/۸ درصد)، بهار (۲۶/۲ درصد)، پاییز (۲۵/۴ درصد) و تابستان (۱۵/۶ درصد).

- حداکثر تعداد مسافران در روزهای اوج به حدود ۳۰۰۰ نفر می‌رسد.
 - طبق برخی اطلاعات، متوسط اقامت مسافران در جزیره به مدت ۲ شب و سه روز بوده است (طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش، ۱۳۸۷: ۲۱).
 - ترکیب جنس گردشگران در این نظرسنجی، ۵۱ درصد مردان و ۴۹ درصد زنان را شامل می‌شود.
 - حدود ۶۸ درصد از بازدیدکنندگان متاهل و ۳۲ درصد آنان مجرد بوده‌اند.
 - میانگین سنی مسافران ۳۲ سال بوده است.
 - بیش از ۴۴ درصد گردشگران از تحصیلات کارشناسی و بالاتر و ۵۶ درصد از تحصیلات زیردیپلم، دیپلم و فوق دیپلم برخوردار بوده‌اند.
 - ترکیب گردشگران از لحاظ مشاغل عمده شامل ۲۸/۴ درصد کارمند، ۲۵/۷ درصد دانشجو، ۲۰ درصد شغل آزاد، ۱۸/۹ خانه‌دار، ۲/۳ درصد پزشک و ۴ درصد سایر مشاغل بوده است.
 - نتایج نشان می‌دهد که بیش از ۶۱ درصد مسافران از استان‌های تهران (۳۵/۵ درصد)، فارس (۱۳/۵۷ درصد) و خراسان (جمع خراسان‌های شمالی، رضوی و جنوبی با ۱۲/۸ درصد) به کیش مسافرت داشته‌اند. بقیه مسافران نیز از سایر استان‌ها و با اولویت استان اصفهان، به جزیره سفر داشته‌اند.
 - نتایج نشان می‌دهد که مسافران در ایام نوروز، به طور متوسط در جمع‌های ۵ نفره به جزیره کیش سفر می‌کنند.
 - میانگین مدت اقامت مسافران در جزیره، در ایام نوروز بیش از ۴/۵ روز است.
 - تصمیم خانواده، مهمترین عامل سفر به کیش برای ۴۲/۶ درصد از مسافران بوده است. همچنین، بیش از ۳۶ درصد مسافران، تجربه سفر قبلی به کیش را داشته‌اند و این عامل را به عنوان مهمترین دلیل سفر به کیش انتخاب کرده‌اند.
 - شاخص‌ترین نکات مثبت جذاب جزیره کیش از دید گردشگران به ترتیب شامل: تمیزی و زیبایی محیط شهری کیش، آرامش جزیره و نهایتاً، طبیعت، ساحل زیبا و آب و هوای جزیره در رتبه سوم قرار داشت.
 - اولویت نظرات مسافران در خصوص رضایت از عملکرد بخش‌های مختلف به ترتیب زیر می‌باشد:
۱. نقلیه (مینی‌بوس)؛

۲. تشریفات بندرگاهی و فرودگاهی؛
 ۳. رضایت از بروشورهای راهنما؛
 ۴. تاکسی‌ها؛
 ۵. مراکز اقامتی؛
 ۶. مراکز پذیرایی؛
 ۷. مراکز خرید (گزارش نظرسنجی از مسافران نوروزی جزیره کیش، ۱۳۸۹: ۱۰۰).
- طبق برآورد طرح جامع کیش (۱۳۷۳)، رشد تعداد گردشگران کیش برای سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ به صورت زیر پیش بینی شده است (جدول ۲):

جدول ۲. برآورد تعداد مسافران کیش برای سال‌های ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ (هزار نفر)

سال	مسافران داخلی	مسافران خارجی	جمع
۱۳۸۵	۲۴۰۰	۵۷۰	۲۹۷۰
۱۳۹۵	۶۰۰۰	۱۰۰۰	۷۰۰۰

مأخذ: طرح جامع کیش، ۱۳۷۳: ۲۳۳

روندهای جاری نشان می‌دهد که این برآوردها خیلی بالاتر از روندهای واقعی در نظر گرفته شده است. علاوه بر این، با توجه به محدودیت و حساسیت ظرفیت پذیری جزیره کیش، به نظر می‌رسد که جذب این تعداد گردشگر به جزیره، موافق با توسعه پایدار گردشگری نیست و باید با احتیاط بیشتر عمل کرد. با توجه به این ملاحظات، در طرح تجدیدنظر توسعه کیش (۱۳۷۸)، میزان تعداد گردشگران کیش برای سال ۱۳۹۰ به صورت زیر برآورد شده است (جدول ۳).

جدول ۳. برآورد تعداد گردشگران سال ۱۳۹۰ جزیره کیش.

تعداد کل گردشگران	تعداد گردشگران داخلی	تعداد گردشگران خارجی
۲۳۰۰ تا ۲۷۰۰	۱۸۴۰ تا ۱۸۹۰	۴۶۰ تا ۸۱۰
هزار نفر	هزار نفر	هزار نفر

منبع: طرح تجدیدنظر توسعه کیش، ۱۳۷۸: ۱۲۴

۵. مدل مفهومی تحقیق

بر اساس مطالعات ادبیات موضوع و ویژگی‌های خاص مقصد، مدل مفهومی سنجش گردشگری

پایدار "کو" به عنوان بهترین گزینه انتخاب گردید. سنجش سطح برنامه ریزی توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش بر اساس مدل "کو"، شش گام اجرایی آن را طی نموده و دو گام آخر آن، مشروط به گذر زمان می باشد که در قلمرو زمانی این پژوهش نمی گنجید.

نتایج مدل پژوهشی

فرایند هشت مرحله ای مدل مفهومی سنجش توسعه پایدار گردشگری "کو" در جزیره کیش عبارتند از:

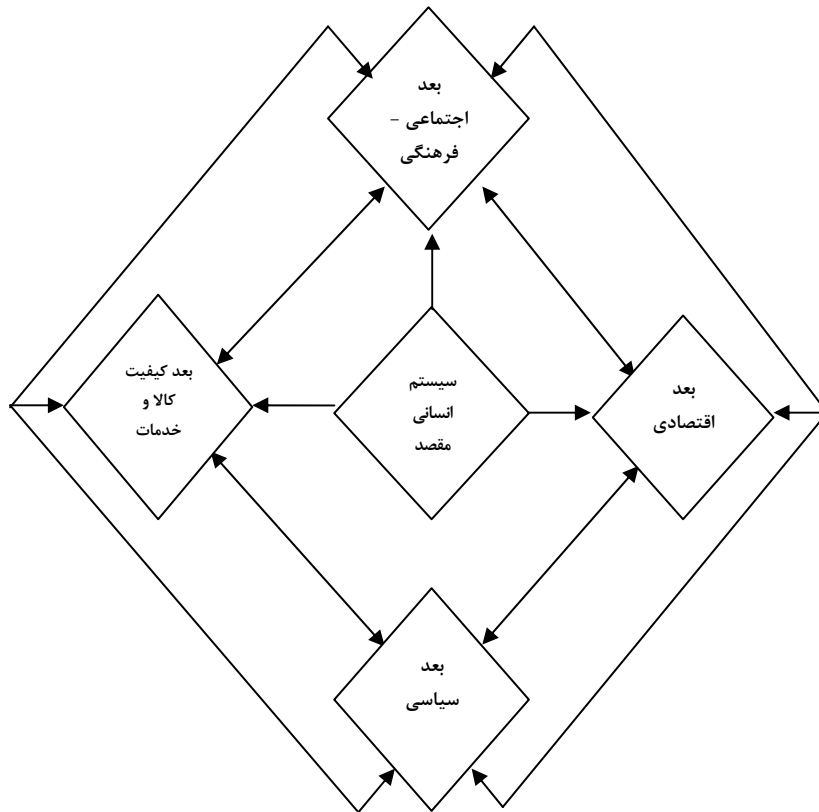
گام اول: معرفی سیستم ها؛ سیستم مقصد گردشگری جزیره کیش به دو سیستم انسانی و اکوسیستم (سیستم طبیعی) تقسیم گردید.

گام دوم: مشخص کردن ابعاد اصلی؛ در این مطالعه، هشت بعد پیشنهادی بر اساس دو سیستم انسانی و طبیعی مطابق با مدل جهت اطمینان از پایداری در سطح مقصد در نظر گرفته شد. ابعاد سیستم انسانی، عبارتند از: جنبه های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و ساختار تولیدی^۱ (کیفیت خدمات و محصولات گردشگری) ابعاد اکوسیستم (سیستم طبیعی) شامل: اثرات کلی زیست محیطی^۲، کیفیت اکوسیستم های آبی، زمینی و هوایی، تنوع حیات وحش و پوشش گیاهی، سیاست گذاری و مدیریت محیط زیست می باشد. ابعاد سیستم های گردشگری پایدار جزیره کیش در قالب اشکال الماس ارائه شده است (شکل ۲ و ۳).

گام سوم: مشخص نمودن شاخص های اصلی؛ دو سیستم، هشت بعد و شاخص های مشخص شده، به عنوان اجزای هسته ای فرایند سنجش گردشگری پایدار در این مدل محسوب می شود. در ادامه روند، لیست شاخص های هر بعد بر اساس شاخص های سازمان جهانی جهانگردی جهت امتیاز دهی در مقصد مربوطه و تعیین هفت اولویت برتر برای هر بعد در اختیار خبرگان و کارشناسان گردشگری در سه حوزه اجتماعی - فرهنگی و سیاسی، اقتصادی - مدیریتی و زیست محیطی قرار گرفت. چگونگی تجزیه و تحلیل پرسشنامه های گردآوری شده از خبرگان، در قسمت روش تحقیق آمده است. لیست شاخص های ابعاد توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش در جدول ۴ آمده است.

-
1. Production structure
 2. General environmental impacts

شکل ۲. مدل الماس سیستم انسانی توسعه پایدار جزیره کیش

مأخذ: مطالعات تحقیق

پس از تعیین شدن چارچوب شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش، در ادامه این مرحله، داده‌های مورد نیاز در خصوص جامعه میزبان، گردشگران و کارشناسان محیط زیست جهت ارزشیابی سه عنصر عینی توسعه پایدار گردشگری توسط ابزار پرسشنامه بر اساس جدول شاخص‌های به‌دست آمده، مصاحبه و پیمایش میدانی جمع‌آوری گردید.

گام چهارم: اندازه‌گیری پایداری؛ در این تحقیق از مقیاس فاصله ای ۱۰-۱ جهت نشان دادن دقیق‌تر تغییر کیفیت بر طبق الزامات ساکنین بومی، گردشگران و محیط زیست طبیعی استفاده گردید. همچنین مقیاس فاصله‌ای (۱-۱۰) در قالب مقیاس ترتیبی؛ بد، ضعیف، متوسط، خوب -

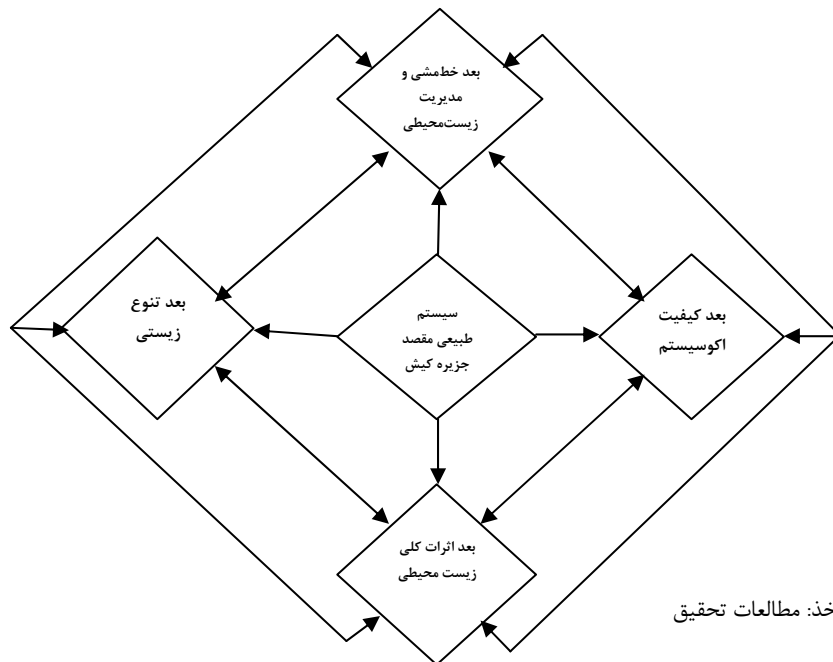
عالی در پرسشنامه‌ها بیان شده است.

گام پنجم: مشخص نمودن درجه بندی (بخش‌های مقیاس) پایداری؛ در این مطالعه، مقیاس پنج قسمتی مناسب جهت توضیح اطلاعات پیچیده و دقیق مرتبط با ذی‌نفعان به کار گرفته شده و به قسمت‌های جزئی‌تری به شرح زیر تقسیم شده است:

- پایدار (بسیار خوب): ۸۱-۱۰۰ درصد
- به صورت بالقوه پایدار (خوب): ۶۱-۸۰ درصد
- بینابین (متوسط): ۴۱-۶۰ درصد
- به صورت بالقوه ناپایدار (ضعیف): ۲۱-۴۰ درصد
- ناپایدار (بد/بسیار ضعیف): ۱-۲۰ درصد

در این حالت، "شرایط بسیار عالی" دلالت بر پایداری بسیار و شرایط "بد/بسیار ضعیف" دال بر ناپایداری بسیار دارد. نکته مهمی که در ادامه این مدل وجود دارد، توجه به این نکته است که بر اساس مدل انتخابی درجه بندی چهار مقیاسی سطوح پایداری جزیره کیش، نقشه‌های سنجش گردشگری پایدار در مرحله بعدی توسعه یافته است.

شکل ۳. مدل الماس سیستم طبیعی توسعه پایدار جزیره کیش

جدول ۴. فهرست شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش

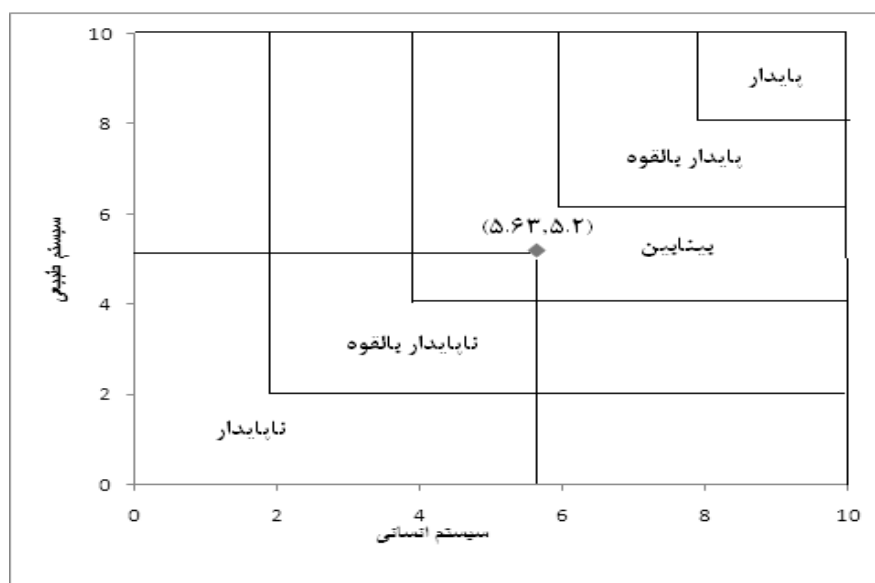
سیستم‌ها	ابعاد	رتبه شاخص	شاخص‌ها
انسانی	اجتماعی - فرهنگی	۱	افزایش امکانات گردشگری
		۲	بیامد گردشگری بر میراث فرهنگی و آداب و رسوم بومی جزیره
		۳	فرصت‌های یادگیری اجتماعی - فرهنگی برون حوزه‌های
		۴	تغییر در ساختارهای اجتماعی (به‌عنوان مثال تغییر در ساختار خانواده‌ها)
		۵	دسترسی جامعه بومی به امکانات گردشگری
		۶	از دست دادن حریم خصوصی
		۷	تنش‌ها یا تعارضات اجتماعی
	سیاسی	۸	یکپارچگی مدیریت و چشم انداز برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری
		۹	امنیت گردشگران (ثبات سیاسی و غیره)
		۱۰	هماهنگی بین بخش‌های دولتی، یا بخش‌های دولتی و خصوصی
		۱۱	قوانین و مقررات و کنترل توسط بخش دولتی
		۱۲	فرصت برای مشارکت عمومی در فرایند تصمیم‌گیری
		۱۳	مدیریت و برنامه‌ریزی گردشگری توسط بخش دولتی
		۱۴	برآیندبخشی و ارتقاء گردشگری توسط بخش خصوصی
		۱۵	ساخت یا بهبود زیرساخت‌ها
اقتصادی	۱۶	درآمدزایی	
	۱۷	دسترسی به کالاها و خدمات	
	۱۸	اشتغال‌زایی	
	۱۹	اثر فزاینده گردشگری بر سایر صنایع	
	۲۰	توسعه منطقه ای متعادل	
	۲۱	سلامت عمومی اقتصاد جوامع میزبان	
	۲۲	کیفیت جاذبه‌های گردشگری	
	۲۳	کیفیت حمل و نقل	
	۲۴	کیفیت مراکز اقامتی	
	۲۵	کیفیت واحدهای پذیرایی	
کیفیت کالا و خدمات گردشگری	۲۶	کیفیت مراکز خرید	
	۲۷	کیفیت اطلاعات گردشگری	
	۲۸	کیفیت تورهای مسافرتی	
	۲۹	زیاله و شایعات	
	۳۰	فاضلاب	
	۳۱	تولید مواد خطرناک	
	۳۲	سرو صدا	
	۳۳	تراکم ترافیک	
	۳۴	ازدحام و شلوغی	
	۳۵	انتشار گاز از وسایل نقلیه گردشگران	
کیفیت اکوسیستم	۳۶	تشویق انواع حمل و نقل با حداقل آلودگی (مانند: دوچرخه، کالسکه و مسیرهای پیاده روی و...)	
	۳۷	کیفیت آب (به لحاظ آلودگی)	
	۳۸	صدمه به چشم اندازها	
	۳۹	عملکرد در زمینه تصفیه فاضلاب	
	۴۰	کنترل انتشار کریین صنعت گردشگری	
	۴۱	اسیب رسیدن به گونه های زیستی نادر بومی	
	۴۲	عملیات زیرسازی و روسازی (مانند: اسفالت، سنگ فرش)	
	۴۳	تغییرات کلی در زیست بومها در نتیجه ساخت و ساز	
	۴۴	صدمه به پوشش گیاهی	
	۴۵	اسیب به زیست بوم جانوران با فروش زمین به بخش‌های مختلف صنعت گردشگری	
تنوع زیستی	۴۶	مدیریت منبع آبی	
	۴۷	تغییر در الگوی رفتاری جانوران (عادت و خو گرفتن به گردشگران)	
	۴۸	گسترش گونه‌های زیستی غیر بومی	
	۴۹	تأثیر رفتارهای آزار دهنده و مضطرب کننده بر جانوران	
	۵۰	آموزش عمومی در رابطه با ارزش محیط طبیعی	
	۵۱	استفاده کارآمد از منابع (مانند: آب و انرژی)	
	۵۲	استفاده مجدد و بازیافت منابع (مانند: آب و انرژی) و گسترش گونه های زیستی غیر بومی	
	۵۳	ایجاد پیغام‌های زیست‌محیطی به کارکنان و مشتریان (گردشگران) جهت انواع مصرف پایدار	
	۵۴	تکنولوژی با صدمه کمتر به منابع طبیعی	
	۵۵	انجام بازرسی زیست‌محیطی به صورت منظم	
طبیعی	خط مشی و مدیریت زیست محیطی	۵۶	دفع ضایعات اجتناب ناپذیر به صورت مسئولانه

ماخذ: مطالعات تحقیق

1. Loss of privacy
2. General health
3. Hazardous substances
4. Soft forms of transportation
5. recycle

گام ششم: در این مدل، دو نوع نقشه "بارومتر گردشگری پایدار" (BTS) و ATSI برای نشان دادن سطح پایداری مقصد گردشگری معرفی شده است. نقشه BTS برای توضیح سطوح پیچیده پایداری سیستم انسانی و اکوسیستم مقصد گردشگری جزیره کیش، مفید و مناسب (شکل ۴) و شکل ATSI نیز برای توضیح شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار این جزیره مناسب می‌باشد (شکل ۵). بارومتر پایداری در خصوص گردشگری برای اولین بار در این مدل طراحی شده که به توضیح سطح پیچیده گردشگری پایدار و ارائه تصویری فوری برای ذی‌نفعان از شرایط موجود و مسیر آینده گردشگری جزیره کیش پرداخته و همچنین مدل‌های AMOEB در سطح گردشگری برای نخستین بار توسط آقای "کو" در این مدل اجرایی شده است. این نقشه پایداری، شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار را توضیح می‌دهد و به‌عنوان مکمل و تکمیل‌کننده نقشه BTS در این مدل به کار برده می‌شود.

شکل ۴. بارومتر گردشگری پایدار (BTS) جزیره کیش

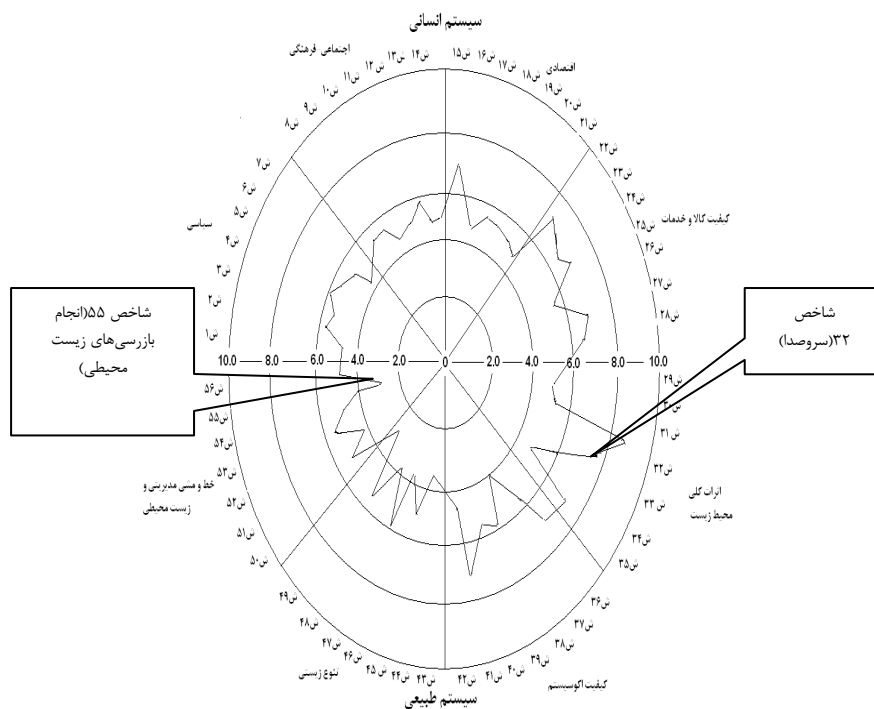

مأخذ: مطالعات تحقیق

در شکل ۴، درجه پایداری سیستم انسانی جزیره کیش در مقابل سیستم طبیعی آن نشان داده شده است (سیستم انسانی با درجه پایداری ۵/۶۳ و سیستم طبیعی با درجه پایداری ۵/۲ در مقیاس

بینابین نقشه پایداری قرار گرفته‌اند). تلاقی دو نقطه مشخص شده، نشان می‌دهد که درجه پایداری برنامه‌ریزی‌های توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش در سطح بینابین قرار دارد. جزیره کیش با قرار گرفتن در این سطح از توسعه پایدار، می‌تواند با برنامه‌ریزی‌های صحیح متکی بر اصول توسعه پایدار، به سطوح بالاتر و پایدار دست یابد و در صورت برنامه‌ریزی‌های ناصحیح و اشتباه، به سطوح پایین‌تر و ناپایدارتر لغزش پیدا کند و بنابراین، نقش برنامه‌ریزان و ذی‌نفعان صنعت گردشگری جزیره کیش در ارتقاء پایداری این صنعت در آینده بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. این نمودار، دید کلی نسبت به درجه پایداری برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در جزیره کیش ارائه می‌کند به همین دلیل برای ذی‌نفعان و تصمیم‌گیران صنعت گردشگری بسیار مفید می‌باشد.

شکل ۵: نقشه ATSI جزیره کیش - نمایش درجه پایداری شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار جزیره کیش

مأخذ: مطالعات تحقیق

در نقشه ATSI صنعت گردشگری جزیره کیش (شکل ۵)، درجه پایداری شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار جزیره کیش در مقایسه با یکدیگر نشان داده شده‌اند. نتایج حاصل از این مدل، حاکی از بالاترین درجه پایداری گردشگری جزیره کیش برای شاخص ۳۲ (سروصدا) دارد. در هنگام پیمایش پرسشنامه‌ای، از کارشناسان محیط زیست خواسته شد به شاخص سروصدا در صورت زیاد بودن آن (تناقض با پایداری گردشگری در سیستم طبیعی) امتیاز پایین و در صورت کم بودن آن و آرامش محیط که در راستای شاخص‌های مثبت گردشگری پایدار است، امتیازهای بالاتر داده شود. چنانچه مشاهده می‌شود، این شاخص امتیاز بالا دال بر آرامش محیط کسب نموده و بالاترین درجه گردشگری پایدار جزیره کیش را دارا می‌باشد و شاید بنا به همین دلیل است که بسیاری از گردشگران، این جزیره زیبا را به دلیل آرامش و سکون آن، به‌عنوان محلی برای گذران تعطیلات خود انتخاب می‌کنند.

نکته مهم اینکه، این شاخص مربوط به بعد اثرات کلی زیست‌محیطی می‌باشد که بر اساس نتایج فرضیه‌ها از بالاترین درجه پایداری در بین سایر ابعاد سیستم طبیعی برخوردار است. بر اساس نتایج نقشه ATSI جزیره کیش مشاهده می‌شود که شاخص ۵۵ (انجام بازرسی‌های زیست‌محیطی)، از کمترین درجه پایداری در بین شاخص‌های منفرد توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش برخوردار است؛ زیرا انجام بازرسی‌های زیست‌محیطی در جزیره کیش به‌عنوان یکی از شاخص‌های بعد خط‌مشی و مدیریت زیست‌محیطی، به‌صورت نامنظم و پراکنده انجام می‌شود. رتبه پایداری سایر شاخص‌های گردشگری جزیره کیش بر روش این نقشه، مشخص و می‌تواند بر اساس نیاز ذی‌نفعان مورد تجزیه و تحلیل قرار بگیرد.

۶. نتیجه‌گیری

در این مقاله به سنجش گردشگری پایدار جزیره کیش پرداخته شد. جهت تحقق، اهداف تحقیق، مدل مفهومی سنجش گردشگری پایدار "کو" در میان سایر مدل‌ها و روش‌های مطرح شده، انتخاب گردید. ارزیابی، نیازمند مقایسه بین شرایط قبلی و جاری سیستم کیفی است که این امر، از طریق اجرایی شدن مدل مفهومی توسعه پایدار گردشگری "کو" محقق گردید.

در این تحقیق، علاوه بر داده‌های کمی از داده‌های کیفی هم استفاده شده است اگرچه، به طور معمول برای داده‌های کمی در سنجش به طور کلی و سنجش پایداری به طور مشخص، امتیاز بیشتری قائل می‌شوند. اما همانطور که "کو" هم اشاره می‌کند، این موضوع به این معنی نیست که داده‌های کمی به عنوان یک تکنیک نسبت به داده‌های کیفی، علمی‌تر یا پیشرفته‌تر هستند. در این تحقیق، مکمل بودن این دو دسته داده، قابل ملاحظه است و می‌توان نتیجه گرفت هر

دو شایستگی و عدم شایستگی یکسانی دارند. همچنین مطالعه ادراکی به‌طور گسترده برای اندازه‌گیری اثرات اجتماعی-اقتصادی گردشگری و کیفیت خدمات و محصولات آن به کار گرفته شد. مخصوصاً، مطالعات ادراکی در سنجش پایداری مقصد گردشگری جزیره کیش بسیار مفید واقع شد، چراکه داده‌های تکنیکی در خصوص فعالیت‌های گردشگری در دسترس نبودند.

بر اساس مدل انتخابی، دو سیستم و هشت بعد برای جزیره کیش از دیدگاه سنجش توسعه پایدار گردشگری تعیین گردید. همچنین، دو نوع از نقشه‌های سنجش گردشگری پایدار (TSAMs) جهت نمایش درجه پایداری سیستم‌ها و شاخص‌های گردشگری پایدار جزیره کیش ترسیم گردید. سطح پیچیده پایداری سیستم انسانی و اکوسیستم (سیستم طبیعی) جزیره کیش توسط بارومتر گردشگری پایدار (BTS) تعریف و توضیح داده شد. مدل‌های بارومتر گردشگری پایدار برای ارائه شرایط جاری پایداری در مقصدهای گردشگری برای سهامداران بسیار مفید هستند.

با توجه به مقیاس پنج قسمتی انتخاب شده، نقشه بارومتر گردشگری پایدار (BTS) جزیره کیش اجرایی گردید. بر اساس بارومتر گردشگری پایدار جزیره کیش و محاسبه میانگین رتبه ابعاد مختلف سیستم‌ها، درجه پایداری سیستم انسانی و سیستم طبیعی جزیره کیش در سطح بینابین قرار دارد. بنابراین، درجه پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش به‌صورت بینابین است. در این میان، بعد کیفیت کالا و خدمات گردشگری با میانگین رتبه ۱۸۰/۳۸ از بالاترین درجه پایداری نسبت به سایر ابعاد هشتمانه برخوردار می‌باشد. بعد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی به ترتیب در درجات پایداری دوم، سوم و چهارم سیستم انسانی جزیره کیش قرار می‌گیرند. تقریباً، هیچ‌یک از ابعاد سیستم طبیعی جزیره کیش در حوزه پایداری تبلور نیافته‌اند.

در این میان، بعد اثرات کلی محیط‌زیست با میانگین رتبه تقریبی ۴۲ بیشترین درجه پایداری سیستم طبیعی را شامل گردید و بعد کیفیت اکوسیستم با میانگین رتبه ۳۲/۴ دومین درجه پایداری این سیستم بود، بعد تنوع زیستی ۲۷/۰۷، سومین درجه پایداری گردشگری سیستم طبیعی جزیره کیش را برخوردار بود و نهایتاً، بعد خطمشی و مدیریت زیست‌محیطی با میانگین رتبه ۲۰/۵۷ از کمترین درجه پایداری سیستم طبیعی جزیره کیش برخوردار است. بعد کیفیت کالا و خدمات گردشگری سیستم انسانی جزیره کیش که از درجه پایداری بالاتری نسبت به سایر ابعاد گردشگری پایدار جزیره کیش برخوردار است که در این میان، شاخص کیفیت حمل و نقل از بالاترین درجه پایداری کالا و خدمات گردشگری در میان گردشگران برخوردار است.

شاخص‌های کیفیت واحد پذیرایی، مراکز اقامتی، جاذبه‌های گردشگری، اطلاعات گردشگری و تورهای مسافرتی در درجه‌های پایداری دوم تا ششم این بعد قرار گرفتند. همچنین، شاخص کیفیت مراکز خرید از پایین‌ترین درجه پایداری و رضایت در میان گردشگران برخوردار است. با بررسی

ادراکی منفعت‌های جامعه میزبان، از دیدگاه آنها مشخص گردید که منافع این گروه از ذی‌نفعان در روند توسعه گردشگری پایدار جزیره کیش لحاظ نشده است. اما طبق مطالعات ادراکی گردشگران، منفعت‌های آنها در روند توسعه پایدار گردشگری جزیره کیش لحاظ شده است.

بر اساس نظر کارشناسان محیطی زیست، منفعت‌های محیط‌زیست در روند توسعه گردشگری جزیره کیش لحاظ نشده است. پایداری شاخص‌های گردشگری منفرد جزیره کیش توسط نقشه شاخص‌های گردشگری پایدار AMOEBA (ATSI) تعریف و مشخص شد. نقشه ATSI جزیره کیش تنوع و پیچیدگی ابعاد گردشگری را با تشریح پایداری شاخص‌های منفرد گردشگری جزیره کیش توضیح می‌دهد. بر این اساس، شاخص ۳۲ گردشگری پایدار جزیره کیش تحت عنوان سروصدا از بالاترین درجه پایداری در جزیره زیبای کیش برخوردار است که خود حاکی از آرامش محیطی در این مقصد گردشگری می‌باشد. همچنین، شاخص ۵۵ مینی بر انجام منظم بازرسی‌های زیست‌محیطی، از پایین‌ترین درجه پایداری نسبت به سایر شاخص‌های منفرد گردشگری پایدار جزیره زیبای کیش برخوردار است.

بنابراین، نقشه‌های ارزیابی گردشگری پایدار (BTS & ATSI) اطلاعات بسیار مفیدی را برای فهم و درک سیستم کیفی مقصد گردشگری جزیره کیش فراهم آوردند، آنها به‌عنوان یک مرجع هستند. نکته قابل اشاره اینکه، علاوه بر محدودیت ذاتی داده‌های کمی، تعدادی از نتایج در مقصدهای گردشگری وجود دارند که نمی‌شود آنها را توسط اطلاعات کمی توضیح داد. ممکن است گاهی دانش و تجربه سهامداران بسیار ارزشمندتر از داده‌های آماری برای رسیدن به نتایج بهتر باشند.

۷. پیشنهادها

۷-۱- افزایش سطح پایداری سیستم انسانی با استفاده از راهکارهای پیشنهادی: از آنجا که این بعد توسط دو گروه آماری جامعه میزبان و گردشگران مورد سنجش قرار گرفت، در ادامه پیشنهادهایی به تفکیک برای هر گروه ارائه می‌شود.

راهکارهایی برای هرچه پایدارتر نمودن توسعه گردشگری برای جامعه میزبان جزیره کیش

- ✓ اتخاذ خطمشی‌های توسعه گردشگری جامعه محور از طرف بخش دولتی (سازمان منطقه آزاد جزیره کیش) برای مشارکت فعالانه جامعه میزبان در فرایند توسعه گردشگری جزیره کیش.
- ✓ توجه به نیازهای اقتصادی جامعه میزبان و افزایش فرصت‌های کسب و کار گردشگری در

میان آنها از طریق ایجاد تعاونی‌های گردشگری، وام‌های کم بهره و اعطای مجوزها.

✓ احیای فرهنگ جامعه میزبان و معرفی آن به گردشگران از طریق افراد بومی مخصوصاً در کنار سایت‌های تاریخی، مانند: شهر باستانی حریره و آب انبارهای سنتی از طریق برپایی غرفه‌های مردم‌شناسی، صنایع دستی و خوراکی‌های مردم محلی جهت آشنایی بیشتر گردشگران و بازدیدکنندگان با مردم محلی، چراکه در حال حاضر، ارتباط جامعه میزبان با گردشگران به صورت کنترل شده و محدود می‌باشد که این خود، در تناقض با اهداف و اصول توسعه پایدار گردشگری قرار دارد.

✓ تقویت فرهنگ پذیرش مسافر در بین افراد جامعه بومی و نهادینه نمودن آن توسط ذی‌نفعان بخش دولتی با آموزش‌های صحیح و سیاست‌های تشویقی مناسب و سپس هدایت جریان‌های گردشگری به مناطق بومی نشین، مانند: منطقه میرمهنا که خود می‌تواند دستاوردهای اقتصادی و اجتماعی مثبتی برای جامعه میزبان به همراه داشته باشد و همچنین موجب ارتقاء سطح کیفی زندگی جامعه میزبان شود و منافع آنها در اجرای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری پایدار جزیره لحاظ شود.

✓ احیای و بازسازی خانه‌های سنتی افراد بومی در منطقه میرمهنا به سبک معماری مناطق ساحلی و جزیره‌ای که خود می‌تواند در کنار معماری مدرن هتل‌ها و خانه‌های دوم گردشگران به جذابیت بصری گردشگری کیش در نزد گردشگران بیافزاید.

✓ بالا بردن سطح مهارت و تخصص افراد جامعه بومی خصوصاً جوانان از طریق دوره‌های آموزشی کوتاه و بلند مدت جهت آماده نمودن آنها برای اتخاذ شغل‌های صنعت گردشگری و ارائه خدمات هرچه پایدارتر به گردشگران. با اتخاذ چنین رویه‌هایی از سوی سازمان منطقه آزاد کیش، می‌توان از مهاجرت بی‌رویه جوانان بومی جزیره به کشورهای عربی همسایه جلوگیری نمود.

✓ توسعه امکانات شهری در مناطق بومی نشین از محل درآمد‌های غیرمستقیم دولت (مانند: مالیات و عوارض) از صنعت گردشگری.

✓ سازمان منطقه آزاد کیش، سیاست‌های سرمایه‌گذاری را به نفع جامعه بومی هدایت کند و همچنین آنها را به سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف کوچک و متوسط مقیاس صنعت گردشگری جزیره کیش (مانند: هتل‌ها، رستوران‌ها، کلوپ‌های دریایی)، تشویق نماید. زمانی که افراد بومی، خود را در جریان صنعت گردشگری ذینفع بدانند، مسلماً در توسعه هرچه پایدارتر آن کوشش خواهند نمود.

✓ آگاهی‌های لازم در خصوص ارزش‌های مذهبی، باورها و اعتقادات جامعه میزبان در قالب کدهای اخلاق گردشگری به گردشگران و مجری تورهای مسافرتی در هنگام ورود به جزیره داده شود.

راهکارهایی برای هرچه پایدارتر نمودن توسعه گردشگری برای گردشگران جزیره

کیش: همانطور که در تحلیل نتایج مشخص شد، منافع گردشگران در فرایند توسعه گردشگری جزیره کیش، لحاظ شده است اما رتبه بندی که از درجه پایداری بخش‌های مختلف کالا و خدمات صنعت گردشگری در این جزیره ارائه شد، مستلزم ارائه راهکارهایی جهت هرچه بهتر شدن بخش‌های خدماتی این صنعت در جزیره زیبای کیش می‌باشد تا شاهد هرچه پایدارتر شدن توسعه گردشگری از دید گردشگران جزیره باشیم.

✓ گردشگران از حمل و نقل داخل جزیره رضایتمندی بیشتری نسبت به حمل و نقل هوایی به هنگام ورود و خروج از جزیره داشتند و به همین دلیل باید تدابیری توسط بخش حمل و نقل سازمان منطقه آزاد کیش در خصوص تأخیر پروازها و کیفیت ارائه خدمات خطوط هوایی به مسافران جزیره در هنگام ورود و خروج آنها اندیشیده شود تا رضایتمندی بیشتر گردشگران جهت بازگشت دوباره تامین شود.

✓ کیفیت اطلاعات گردشگری ارائه شده به گردشگران، از بیشترین میزان رضایت در بین آنها نسبت به سایر کالاها و خدمات بخش گردشگری برخوردار بود. اما لازم است این بخش از اطلاعات، برای گردشگران خارجی جزیره نیز پر بار و غنی شود.

✓ واحدهای پذیرایی متنوعی در داخل جزیره قرار دارند اما اعمال نظارت بر کیفیت غذا و ارائه سرویس‌های پذیرایی توسط آنها به گردشگران وجود ندارد؛ لذا لازم است تا نظارت‌هایی بر کیفیت غذا و قیمتگذاری واحدهای پذیرایی اعم از رستوران‌ها، فست‌فودها، قهوه‌خانه‌های سنتی و کافی شاپ‌ها و توسط بخش گردشگری سازمان منطقه آزاد کیش اعمال شود و گردشگران در هنگام استفاده از خدمات این مراکز، نقاط ضعف آنها را بازخورد نمایند. همچنین درجه بندی از رستوران‌ها بر اساس استانداردهای بین‌المللی بومی شده، ارائه گردد و در قالب اطلاعات گردشگری جزیره، در اختیار گردشگران قرار گیرد.

✓ جاذبه‌های گردشگری دست ساخت جزیره مانند پارک دولفین‌ها و پارک پرندگان با توجه به هزینه نگهداری بالایی که دارند، مبلغ‌های ورودیه بالایی از گردشگران اخذ می‌کنند که بسیاری به دلیل گرانی ورودیه این مکانها، تمایل به بازدید از آنها ندارند و به همین دلیل پیشنهاد می‌شود که دولت سوبسیدها یا معافیت‌های مالیاتی به این بخش‌ها اختصاص دهد تا گردشگران با توان مالی متوسط هم بتوانند از این جاذبه‌ها بازدید کنند.

✓ نظارتی بر اعمال تورهای مسافرتی و سایر خدمات گردشگری جزیره کیش وجود ندارد و به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود، ضمن تقویت اعمال نظارت از طرف نهادهای دولتی، نظارت‌های مردم مدار و از طرف تقاضا نیز توصیه می‌شود تا بدین صورت رضایتمندی گردشگران جلب شده و

موجبات برگشت دوباره آنها فراهم آید.

✓ واحدهای اقامتی در جزیره کیش، شامل واحدهای رسمی (هتل‌های یک تا ۵ ستاره، هتل آپارتمان‌ها و ...) و واحدهای غیررسمی (خانه‌های استیجاری بومیان، خانه‌های دوم و کمپ‌ها) می‌شود که نظارت بخش گردشگری سازمان منطقه آزاد کیش بر واحدهای رسمی، ناچیز و بر واحدهای غیر رسمی، اصلاً وجود ندارد. به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود که بخش مرتبط، نظارت‌هایی در خصوص ارائه خدمات در بخش‌های اقامتی رسمی اعمال نموده و درجه بندی آنها را بر اساس استانداردهای بین‌المللی بومی شده، مورد بررسی مجدد و دقیق قرار دهد. در بخش اقامتگاه‌های غیر رسمی، ضمن اعطای مجوز به مالکین واحدهای استیجاری خاص گردشگری، آموزش‌های لازم در خصوص نحوه برخورد و رفتار با گردشگران به آنها آموزش داده شود.

✓ مراکز خرید جزیره کیش که زمانی از بالاترین میزان جذابیت برای گردشگران جهت سفر به این جزیره زیبا برخوردار بود که در این تحقیق مشخص شد که امروزه از کمترین مطلوبیت در میان گردشگران این جزیره زیبا برخوردار است. بیشترین عدم نارضایتی گردشگران از مراکز خرید به دلیل قیمت‌های بالای کالاها و کیفیت پایین آنها بود. به همین دلیل، پیشنهاد می‌شود که بر ورود کالاهای خارجی و کیفیت آنها نظارت بیشتر صورت گیرد و همچنین روند نظارت بر قیمتگذاری اجناس در بازارها و مراکز خرید با کنترل بیشتری انجام شود.

۲-۷- افزایش سطح پایداری سیستم طبیعی با استفاده از راهکارهای پیشنهادی:

راهکارهایی جهت محافظت بیشتر از جنبه‌های زیست‌محیطی و کاهش اثرات منفی توسعه گردشگری بر مناطق طبیعی آن جهت افزایش سطح پایداری اکوسیستم (سیستم طبیعی) جزیره کیش پیشنهاد می‌شود.

✓ با توجه به پتانسیل‌ها و توانمندی‌های طبیعی جزیره کیش، پیشنهاد می‌شود انواع مختلف گردشگری طبیعت محور با اثرات منفی کمتر بر محیط زیست شکننده جزیره در سیاستگذاری‌های توسعه گردشگری سازمان منطقه آزاد کیش مورد حمایت و تشویق قرار بگیرد و برنامه‌ریزی‌های لازم در خصوص اجرایی شدن این نوع گردشگری و جلب گردشگران علاقه مند به محیط زیست و مسئولیت پذیر صورت پذیرد.

✓ با توجه به نتایج تحقیق دال بر عدم لحاظ منافع محیط زیست در روندهای جاری توسعه گردشگری جزیره کیش، لازم است اقداماتی به قرار زیر در خصوص پایداری این بخش صورت پذیرد:

➤ با توجه به بافت مرجانی جزیره، اقداماتی در خصوص دفع صحیح فاضلاب و ضایعات حاصل از صنعت گردشگری انجام پذیرد.

- ازدحام و شلوغی تعطیلات عید نوروز و سایر ایام شلوغی، متناسب با ظرفیت تحمل فیزیکی جزیره با استفاده از سیاست‌های خاص بازاریابی و مدیریتی تعدیل شود تا اثرات جبران ناپذیر بر محیط زیست و اکوسیستم‌های حساس جزیره کاهش یابد.
- اشکال حمل و نقل سبز با حداقل آلودگی مانند کالسکه سواری و مسیرهای پیاده روی در بین مراکز خرید و گردشگری مستقر در نوار شرقی جزیره، گسترش یابند. همچنین از سوخت CNG برای وسایل حمل و نقل عمومی داخل جزیره استفاده شود.
- قایق‌های موتوری تفریحی در اطراف اسکله قدیمی که همراه با آلودگی‌های زیست محیطی برای اکوسیستم آبی اطراف جزیره می‌باشد و نهایتاً منجر به مرگ مرجان‌ها و سایر آبزیان می‌گردد، از رده خارج شوند و قایق‌های موتوری جدید با آلودگی کمتر، مورد استفاده قرار بگیرند.
- بر ورزش‌های دریایی (جت اسکی، شاتل، غواصی، بانانا و...) توسعه یافته در نوار شرقی جزیره نظارت شود و آگاهی‌های لازم در خصوص انجام صحیح این ورزش‌ها در اختیار گردشگران قرار داده شود تا حداقل اثرات منفی حاصل بر آبزیان و محیط زیست دریایی بر جای ماند.
- آگاهی‌های لازم در خصوص ارزش محیط طبیعی و الگوهای رفتار گردشگران در این محیط‌ها در قالب کدهای اخلاق گردشگری برای گردشگران تدوین شود تا در هنگام ورود به جزیره در اختیار آنها و مجری تورهای مسافرتی قرار داده شود.

منابع و مآخذ

- داناپی‌فرد، حسن؛ الوانی، مهدی و آذر، عادل (۱۳۸۳) روش‌شناسی پژوهش‌های کیفی در مدیریت: رویکردی جامع؛ تهران: انتشارات اشراقی.
- دپارتمان محیط زیست (۱۳۸۰) راهکارهای توسعه بهینه زیست‌محیطی در گردشگری ساحلی؛ ترجمه سیده زهرا پورخسوری؛ تهران: سازمان حفاظت محیط زیست.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۷) توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار؛ تهران: موسسه انتشارات دانشگاه تهران
- زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۶) توسعه پایدار؛ تهران: انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
- سازمان منطقه آزاد کیش (معاونت عمرانی و زیربنایی) (۱۳۸۷) طرح راهبردی شهرک سلامت جزیره کیش؛ جلد دوم، مطالعات پایه اجتماعی، اقتصادی و زیربنایی جزیره کیش: مهندسين مشاور آتک.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۷۸) طرح تجدید نظر توسعه کیش؛ جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۷) سالنامه آماری کیش. جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۴) طرح جامع مقصد جزیره کیش "باغ ایرانی در خلیج فارس"؛ مهندسين مشاور باوند با همکاری شرکت درایز اند زومر، جزیره کیش.
- سازمان منطقه آزاد کیش (۱۳۸۶) طرح جامع مدیریت سواحل و محیط زیست جزیره؛ مهندسين مشاور سازه‌پردازان ایران.
- سازمان منطقه آزاد کیش (کمیته اطلاع رسانی، فرهنگی و هنری) (۱۳۸۹) گزارش نظرسنجی از مسافران نوروزی ۸۹ جزیره کیش؛ سازمان منطقه آزاد کیش (کمیته اطلاع رسانی، فرهنگی و هنری)، جزیره کیش.
- ضرغام بروجنی، حمید (۱۳۸۹) برنامه‌ریزی توسعه پایدار (رویکرد همپیوند و پایدار) تهران: انتشارات مهکامه.
- میسون، پیتز (۱۳۸۷) گردشگری: اثرات، برنامه‌ریزی و مدیریت؛ ترجمه روزبه میرزایی و پونه ترابیان؛ تهران: انتشارات ترمه.
- نیک‌بین، مهنا و احمدی، شکوفه (۱۳۸۹) الزامات توسعه پایدار و محیط‌های جغرافیایی مختلف؛ مجموعه مقالات نشست‌های تخصصی "توسعه پایدار گردشگری و چالش‌های فراروی آن در ایران"، دانشگاه علامه طباطبائی.
- Blances, f. Gonzelez, M. Lozano-oyola, M. Perez, F. (2010) The assessment of sustainable tourism: application to Spanish coastal destinations. Available;

- from: WWW.Elsevier.com/locate/ecolind.
- Georg, W. (2008) Tourism politics, Globalization, Sustainable and Responsible tourism; Available from. www.arlt-lectures.com.
- Gordon, K. (2007) Evaluation of tools for sustainability assessment in tourism; Unpublished M. A Dissertation. Oklahoma State University.
- Hall, C. M. & Lew, A. A. (1999) Sustainable tourism; a geographical perspective. New York, Longman.
- Jayawardena, Chandana; J. Patterson; Daniel, Choi; Chris and Brain Ryan (2008) sustainable tourism development in Niagara; Discussions, theories and insights, International Journal of Contemporary Hospitality Management, Vol. 20, No. 3, pp: 258 - 277: www.emeraldinsight.com
- Ko, T. G. (2005) Development of a tourism sustainability assessment procedure: a conceptual approach; Tourism management, 26: 431-445, Available from: WWW.Sciencedirect.com.
- Sharpley, R. (2009) Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability.
- Swarbrooke, John (1991) sustainable tourism management; UK: CABI Publishing.
- UN (1999): WWW.UN.ORG/ESA/SUSDEV/AGENDA21TEXT.HTM